

РАҚАМЛИ СОЛИҚНИ ЎЗБЕКИСТОНДА РИВОЖЛАНТИРИШ АФЗАЛЛИКЛАРИ ВА ЖАҲОН АМАЛИЁТИ

Абдулхаева Шаҳноза Муҳаммадиевна

ДТПИ ўқитувчиси

ТДИУ докторанти

Ахмедов Бариддин Ҳайдарович

ДТПИ ўқитувчиси

Алиев Бекзод Илхомович

ДТПИ ўқитувчиси

Аннотация. Жаҳон иқтисодиёти ривожланишининг ҳозирги босқичининг барча фаолият соҳалари сингари солиқ тизимида ҳам рақамли технологияларни қўллаш, глобал ахборот муҳитида тарқалган инновацияларни жорий этиш халқаро иқтисодий ривожланишнинг муҳим омили ҳисобланади. Солиқлар ундириш тизimini рақамлаштириш, янги технологик ечимларни излаш, солиқнинг янги шакллари ривожлантириш мақсадга мувофиқ ҳисобланади. Бу борада бир қатор муаммолар мавжуд бўлиб, ушбу мақолада уни бартараф этиш жиҳатларга эътибор берилади.

Калит сўзлар: рақамли иқтисодиёт, рақамли технологиялар, солиқ назорати, солиқ тизими, солиқ ислоҳоти, солиқ сиёсати, солиққа тортиш, солиқ маъмурчилиги, солиқ тўловчи, ҚҚС.

Ключевые слова: цифровая экономика, цифровые технологии, налоговый контроль, налоговая система, налоговая реформа, налоговая политика, налогообложение, налоговое администрирование, налогоплательщик, НДС

Key words: digital economy, digital technologies, tax control, tax system, tax reform, tax policy, taxation, tax administration, taxpayer, VAT.

Рақамли иқтисодиёт жуда кўп афзалликларга эга. Бу тўловларнинг нархини пасайтиради ва янги даромад манбаларини очади. Онлайн хизмат кўрсатиш харажатлари анъанавий иқтисодиётга қараганда анча паст ва хизматларнинг ўзлари ҳам ижтимоий ҳам тижорат жиҳатидан анча арзонроқдир. Таклиф этилаётган маҳсулот истеъмолчининг янги истаклари ёки эҳтиёжларини қондириш учун дарҳол ўзгартирилиши мумкин. Рақамли иқтисод ҳар хил

ахборот, таълим, илмий соҳадаги янгиликларни тез, сифатли ва қулай тарзда тақдим этади.

Бугунги кунда мамлакатларда рўй бераётган ахборот технологияларининг жадал ривожланиши, шунингдек замонавий технологик ечимлар асосида яратилган янги вертуал бизнес моделлар асосида иқтисодиёт ва давлат бошқарувидаги муносабатлар янгилашмоқда.

Ҳозирги кунда бир неча давлатлар янги солиқ технологияларини жорий қилиб рақамли компанияларни солиққа тортиш тамойилларини қайта кўриб чиқилган. Солиқ тизимини рақамлаштириш, жумладан рақамли компанияларни даромадларини солиққа тортишдаги янги ёндашувлар рақамли солиқ тизими ривожланган давлатларнинг жаҳон тажрибасини ҳисобга олган ҳолда амалга оширилади.

Рақамли хизматлар солиғи Осиё-Тинч океани иқтисодий ҳамкорлигининг кўплаб ривожланган ва ривожланаётган хориждаги давлатлардан ундирилади (1.3- жадвал). Ушбу солиқ ҚҚС ёки товарларни сотиш солиғи шаклида солиққа тортилади.

1.3-жадвал. Давлатлар кесимида рақамли бизнеснинг миллий солиққа тортиш хусусиятлари¹

Давлатлар	Солиқ элементлари	Жорий этилиши
Франция	рақамли савдога эга рақамли компаниянинг жаҳон бўйича камида 750 миллион евро (845 миллион доллар) даромадга эга ва Францияда 25 миллион евро даромадига 3% солиқ	24.07.2019
Италия	йилига 750 миллион эвродан ортик глобал даромадга эга ва Италияда камида 5,5 миллион евро сотиладиган рақамли компания даромадига 3% солиқ	01.01.2020
Буюк Британия	рақамли хизматлар учун 2% солиқ	01.04.2020
Австрия	йиллик айланмаси 750 миллион эвродан ортик бўлган компанияларнинг онлайн реклама	01.10.2020

¹ Муаллиф томонидан маълумотларга асосан тузилган

	даромадларига 5% солиқ шундан 25 миллион евро - Австрияда	
Сингапур	рақамли хизматлар учун 7% (2021 йилдан - 9%)	01.01.2020
Испания	йиллик 750 млн.евродан ортик соф айланмага эга бўлган ва Испанияда рақамли хизматлардан даромади 3 млн.евродан ортик бўлган йирик халқаро компанияларнинг рақамли хизматлар кўрсатишдан олинган ялпи даромадга 3% солиқ.	18.01.2020
Вьетнам	ҚҚС 2-5%	01.01.2021
Филиппин	йилига 250 минг ПХП ҚҚС 10%	01.01.2021
Турция	рақамли компания даромадидан 7,5% солиқ	Кўриб чиқилмоқда
Чехия	рақамли хизматлар учун 7% солиқ	кўриб чиқилмоқда
Таиланд	ҚҚС 7%	кўриб чиқилмоқда
Япония	хорижий сайтлар орқали амалга оширилган рақамли юкламалар учун солиқ	Халқаро муҳокамада
Россия	рақамли хизматлар қийматидин ҚҚС 20% (18% 01.01.2019)	01.01.2017

Жадвалда маълумотларида кўрсатилганидек, **Франция** 2019 йил 24 июлда рақамли солиқни жорий қилган биринчи давлат эди. Конунларга асосан қуйидаги икки турдаги хизматлар учун тан олинади:

- а) Француз фойдаланувчиларига бошқа фойдаланувчилар билан боғланиш ва мулоқот қилиш имконини берувчи рақамли платформани тақдим этиш (“воситачи хизматлар”). Франция Валюта-молия кодексининг 314-1;
- б) реклама берувчиларга француз фойдаланувчилар ҳақидаги маълумотлар асосида рақамли платформаларда мақсадли реклама постларини жойлаштиришга қаратилган хизматларни тақдим этиш. Реклама постларини сотиб олиш ва сақлаш, компания натижаларини мониторинг қилиш ва баҳолаш, фойдаланувчи маълумотларини бошқариш ва узатиш ҳам ушбу туркумга

киради. Рақамли платформаларда мақсадли бўлмаган реклама жойлаштириш хизматлари амалда солиқдан озод қилинган².

Рақамли солиқ куйидаги иккита шарт бажарилган тақдирда ҳам француз, ҳам хорижий компаниялар учун қўлланилади:

- Компания кўриб чиқиладиган йил давомида юқоридаги хизматлардан камида биттасини кўрсатганда;
- Компанияга эгалик қилувчи ўтган йили бутун дунё бўйлаб манбалардан олинган 750 миллион евро чегарасидан ошиб кетган, шундан 25 миллион евро француз фойдаланувчилари ҳисобига тўғри келганда.

Францияда ушбу солиқнинг бир томонлама жорий этилишини ҳақида баъзи солиқ мутахассислари ўз фикрларини билдирадilar: ялпи даромаддан солиқ ундириш орқали зарар кўрган кўплаб компанияларнинг аҳволини оғирлаштириш хавфи мавжуд³. Бу ҳолатда Францияда мамлакат раҳбарияти томонидан ушбу солиқни солиқ тўловчилар учун қўшимча юк келтирмаслигини таъкидласада, даромад солиғни тўлайдиган компаниялар икки томонлама солиқ ундирилиши хавфи юзага келишини мумкин.

Электрон хизматлар учун рақамли солиқнинг ҚҚС билан ўхшашлиги борасида мунозара ҳам олиб борилган. Экспертлар ушбу солиқ учун чегаранинг адолатлилигига шубҳа қилишади: масалан, кичикрок компаниялар, уларнинг фикрича, ноқонуний субсидия олади⁴.

Францияда рақамли солиқни даромад солиғи базасидан чегирилмайди, чунки рақамли солиқни солиқ базасидан бошқа француз солиғи - СЗС компания даромадидан ҳисобланган махсус ижтимоий тўловларлардан чегириб ташлашга ижозат берилади.

Буюк Британияда ялпи даромаддан 2% рақамли солиқ 2020-йил апрелидан ундирилиш жорий қилинган. Қонун лойиҳасига кўра, ушбу солиқ тури рақамли бизнес модели бўйича фаолият юритувчи компанияларга, (моделлар қидирув тизимлари, ижтимоий тармоқлар, онлайн бозорлар ва онлайн реклама) компанияларга тегишли бўлиб, ушбу солиқ товарларни онлайн сотиш учун эмас, балки воситачилик хизматларини кўрсатиш натижасида олинган даромадлардан солиқ ундиришга қаратилган⁵.

² Официальный интернет-портал правовой информации Франции:

<https://www.legifrance.gouv.fr/affichLoiPubliee.do?type=general&idDocument=JORFDOLE000038203221>

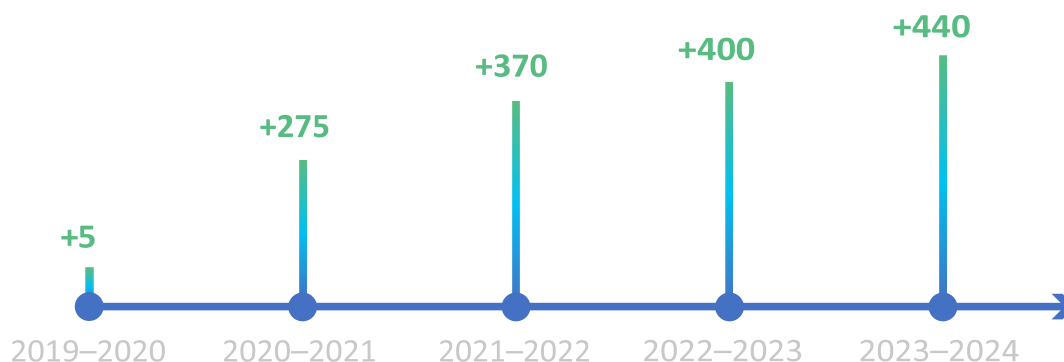
³ Dentons: <https://www.dentons.com/en/insights/articles/2019/july/15/french-digital-services-tax-dst>

⁴ Ўша ерда

⁵ <https://www.gov.uk/government/publications/introduction-of-the-new-digital-services-tax>

Буюк Британиядаги фойда солиғини тўлайдиган компаниялар рақамли солиқни фақат Буюк Британия даромад солиғи қоидаларига мувофиқ бизнес харажатлари сифатида тан олинган ҳолда фойда солиғи базасидан чегириб ташлашга рухсат берилади. Шунингдек, рақамли солиқ фойда солиғини тўлашда ҳисобга олинмайди, шунинг учун рақамли солиқда қисман икки томонлама солиқ ундириш ҳисобланади. Аммо, Буюк Британияда рақамли солиқ, корпоратив фойда солиқни тўламайдиган компанияларга таалуқли бўлганлиги учун, бундай қисман икки томонлама солиққа тортишдан иқтисодиётга унчалик зиён етказмаслиги мумкин.

Буюк Британияда рақамли солиқ жорий этилишининг бюджетга таъсири прогзони қуйидаги 1.7-расмда кўрсатилган.

1.7-расм. Буюк Британияда рақамли солиқ жорий этилишининг бюджетга таъсири прогнози (миллион фунт стерлинг)⁶

Британия солиқ ҳамжамиятида рақамли солиқни жорий этиш ҳам бир қатор экспертлар томонидан танқид қилинади. Уларнинг фикрича рақамли солиқ инноватцион маҳсулотларни жорий этишнинг секинлашишига олиб келади, шунингдек Буюк Британиянинг технология ва стартапларга сармоя киритиш учун обрўсига путур этказди. Шунингдек, Франция мисолида бўлгани каби, АҚШ томонидан санциялар қўлланилиши эҳтимоли ҳам қайд этилган⁷.

HMRC (инг. Her Majesty's Revenue and Customs— даромад ва божхона хизматлари) маълумотларига кўра, агар келишилган ечим бўйича халқаро консенсусга эришилса, Буюк Британия ўзининг рақамли солиқларини бекор

Буюк Британия давлат сектори ахборот сайти

⁶ Расм муаллиф томонидан шакллантирилган.

⁷ Маълумот манбаси Lexology: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=65e69a4d-9f2f4b50-91c1-2ad4f256f298>

қилишга тайёр. Расмий равишда, Буюк Британияда рақамли солиқ хар 5 йилда бир марта кўриб чиқилиши тақлиф этилади.

Хулоса қилиб айтганда Ўзбекистонда солиқларни рақамлаштиришни такомиллаштириш солиққа тортишнинг шаффофлигини ошириш, реал вақт режимида маҳсулот сотиш жараёнларини назорат қилиш, ҳисоблаш ва тўлаш тўғрисида давлатни автоматик равишда хабардор қилиш, яъни солиқ тўлашдан бўйин товлаш тубдан бартараф этиш, шунингдек солиқларни бўйича маъмуриятчилик ҳаражатларини камайтириш, ҚҚСни ҳисоблаш ва тўлаш жараёнига инсон омилининг таъсирини чеклаш, бу хатолар корхоналардан ортикча тўланган ҚҚС сўммаларини қоплаш, ҳисоб-китоб қилиш ва қайтариш бўйича (ҚҚСнинг нотўғри ҳисобланган ва тўланган сўммалари) сонини камайтириш ва аризалар сонини камайтириш, шунингдек маълумотларни қайта ишлаш ва таҳлил қилиш, ҚҚС бўйича солиқ маъмуриятчилиги жараёнлари тўлиқ автоматлаштириш батафсил статистик ҳисобга олиш ва солиқ бўйича давлат даромадларини аниқ прогноз қилиш имконини беради.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. «Рақамли Ўзбекистон — 2030» стратегиясини тасдиқлаш ва уни самарали амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида» ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 5 октябрдаги ПФ-6079-сон Фармони
2. Ўзбекистон Республикасининг Бюджет кодекси. Ўзбекистон Республикаси 2013 йил 26 декабрдаги ЎРҚ-360-сон Қонуни билан тасдиқланган.
3. Голик Е. Н. Цифровизация администрирования НДС в системе обеспечения экономической безопасности doi: 10.22394/2079-1690-2021-1-2-103-109
4. Aplin P. Digitalisation of tax: international perspectives. URL: [https://www.icaew.com/-/media/corporate/files/technical/digital-tax.ashx?\(access date: 25.01.2019\)](https://www.icaew.com/-/media/corporate/files/technical/digital-tax.ashx?(access%20date:25.01.2019)).
5. Карпова О. М. Трансформации налога на добавленную стоимость в условиях форсированной цифровизации российской экономики текст научной статьи по специальности «экономика и бизнес» ЖУРНАЛ [Вестник Томского государственного университета. Экономика](#)2019
6. Trenta C. European VAT and the digital economy. URL: <https://www.business.unsw.edu.au/About-Site/Schools-Site/Taxation-Business-Law->

Site/Documents/imeTrenta-Re-thinking-EU-VAT-paper.pdf (access date: 25.01.2019

7. Афанасенко И.Д., Борисова В.В. Цифровая логистика : учеб. для вузов. СПб. : Питер, 2018. 272 с.

8. Что такое цифровизация? URL: <https://www.e-executive.ru/management/itforbusiness/1989667-cto-takoe-tsifrovizatsiya?scrolltop=1832> (дата обращения: 25.01.2019).

9. <https://review.uz/oz/post/raqamli-iqtisodiyot-mamlakatimiz-taraqkiyotigarovidir>

10. <https://review.uz/oz/post>